

РОЛЬ ПРАВОВОЇ І ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Зроблено спробу проаналізувати зміст правової політики і особливості її змін під дією правової та політичної культури. Правова політика як комплекс ідей, завдань, програм, цілей, принципів, установок, які реалізуються у сфері дії права і базуються на науковому підґрунті, є схильною до змін під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників. За допомогою правової та політичної культури виявляються недоліки і переваги змісту і суті правової політики, відбувається її якісна трансформація.

Ключові слова: правова політика, правова культура, політична культура, суспільство, держава.

Минькович-Слободяник Е.В. Роль правовой и политической культуры в формировании правовой политики государства

Сделана попытка проанализировать содержания правовой политики государства с точки зрения влияния на ее содержание правовой и политической культуры. Правовая политика как комплекс идей, задач, программ, целей, принципов, установок, которые реализуются в сфере действия права и базируются на научной основе, является склонной к изменениям под влиянием объективных и субъективных факторов. При помощи правовой и политической культуры, как правило, выявляются недочеты и преимущества в содержании и сущности правовой политики, осуществляется ее последующая трансформация.

Ключевые слова: правовая политика, правовая культура, политическая культура, общество, государство.

Minkovych-Slobodianyuk Olena. The role of judicial and political cultures in Forming the State's Legal Policy

The present article is an attempt to analyse the peculiarities of the influence of judicial and political culture on the formation of the state's legal policy. Legal policy acts as an accumulation means and as a mediator for various social interests, needs, ambitions (economical, political, social, ecological, cultural, national and ethnical etc.), and it bears their imprint and characteristic features. Generalizing different domains of human activities, it synthesizes them in judicial norms and institutions, thus creating an adequate domain of the society's legal life. For legal policy does not exist beyond society, and therefore the society influences the legal policy's position and development through a certain position of its judicial and political culture. In this context we would like to examine particularly the role of judicial and political culture in the formation of the state's legal policy as a unifying factor of the civil society. Legal policy can be defined as a complex of ideas, tasks, programs, aims, principles, directives which are being implemented in the domain of law and are based on scientific background. This means the domain of relations, connections and interests which are covered by the concept "legal space" and which objectively require regulation by public authority.

There can be no strictly outlined borders of legal policy. Being relatively steady it is still inclined to changes under the influence of both objective and subjective factors. Thus, objective factors influencing the content of legal policy, undoubtedly are: the economic situation in

the country, increase or stagnation of business activity, correcting influence of the global community's political and legal standards that concern one's rights and freedoms (as well as other established examples of international politics), presence or absence of political conflicts in the country, the position of the society's social structurization, harmony or disharmony in national and ethnical interests etc. The basis of legal policy is legal ideology. Meanwhile, subjective preconditions that affect the mobility of legal policy for the most part sprout from social and group legal awareness, influence the content of judicial culture and behaviour; are formed on the level of individual and corporate motivations to which stick both lawmakers and law enforcement subjects. Taking this into account, it is reasonable to say that an objective factor of legal policy can also be considered through a certain position of political culture of the modern society, while a subjective one can be considered through the position of judicial culture. It shapes, changes and develops under their immediate influence.

Key words: *legal policy, judicial culture, political culture, society, state.*

В умовах незалежності України, формування громадянського суспільства і побудови демократичної, соціальної, правової держави все більше поглиблюється суспільне розуміння того, що право є основою процесу демократичної трансформації всіх сфер життєдіяльності України, а закон має стати не лише політико-юридичним засобом, що використовується для вирішення різноманітних суспільних проблем, а й метою, реалізація якої створює можливість для більш упорядкованого, безпечного і гідного життя¹. З цього приводу другий Президент України Л. Кучма у виступі, присвяченому 10-й річниці Незалежності України зазначав: «Нам потрібна системна законотворча робота в усіх сферах, потрібна така законодавча база, яка сприяла б широкому і реальному залученню людей до участі у всіх справах – державних та суспільних. Це необхідна й визначальна риса громадянського суспільства»². Все це стало сприятливим підґрунтям для зародження і розвитку правової політики, яка є сучасним важливим компонентом процесів формування і функціонування ефективної правової системи суспільства³.

Зміст правової політики є багатомірним і, з точки зору комплексного підходу, – конгломеративним⁴. Це пояснюється тим, що політика не може діяти лише автономно, в рафінованому чи дистильованому вигляді. Відповідно і правова політика не може існувати у відриві від галузей та форм буття людей, яким нібито не притаманні суто юридичні засоби. Правова політика виступає засобом акумуляції та провідником різноманітних соціальних інтересів, потреб, прагнень (економічних, політичних, соціальних, екологічних, культурних, національно-етнічних та інших), вона несе на собі їх відбиток та характерні ознаки. Узагальнюючи різні галузі людської діяльності, вона синтезує їх в юридичних нормах й інститутах, створюючи таким чином відповідну сферу правового життя суспільства. Адже правова політика не існує поза суспільством, відтак суспільство через певний стан правової та політичної культури в ньому впливає на стан і розвиток правової політики. В даному контексті хотілось би розглянути саме роль правової та політичної культури в формуванні правової політики держави, як об'єднуючого чинника громадянського суспільства.

Метою даної статті є визначення ролі правової та політичної культури як виразників інтересів громадянського суспільства у формуванні правової політики нашої держави. Ця проблема вже знайшла відображення у працях таких вітчизняних вчених як М. Панов, В. Селіванов, Ю. Шемшученко, А. Павко, Л. Нагорна та інших.

Правова політика – особлива форма вираження державної політики, засіб юридичної легітимності, закріплення та здійснення політичного курсу країни, волі її офіційних лідерів і владних структур. Така політика тактично спрямована на вдосконалення всього комплексу правових засобів, на забезпечення реалізації поставлених суспільством та державою завдань юридичними ресурсами, а стратегічно – на використання цих ресурсів для забезпечення оптимального розвитку всіх сфер соціального життя⁵. Зазначена політика виражається, перш за все, в законах, конституціях, кодексах, інших нормативно-правових актах, вона спрямована на охорону та захист існуючого соціального устрою, на розвиток і вдосконалення суспільних відносин. Подібну точку зору підтримує і В. Селіванов. Він зазначає, що правова політика – «це певна форма безпосереднього правового вираження державної політики у будь-якій загальнозначущій сфері суспільного життя, яке упорядковується і управляється органами державної влади»⁶. По суті, це процес формування (на принципі верховенства права) і здійснення за допомогою правових засобів ідей, цілей, принципів, програм, заходів реалізації державної влади у різних сферах життєдіяльності суспільства⁷.

Має місце й визначення правової політики як науково обумовленої, послідовної і системної діяльності державних та муніципальних органів по створенню ефективного механізму правового регулювання, цивілізованому використанню юридичних засобів для досягнення таких цілей, як найбільш повне забезпечення прав та свобод людини і громадянина, закріплення дисципліни законності та правопорядку, формування правової державності та високого рівня правової культури і життя суспільства та особистості⁸.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що правова політика – це завжди комплекс заходів, які формуються за допомогою стратегії і тактики та є засобом юридичного закріплення певного політичного курсу. Вона завжди повинна мати наукове підґрунтя, відрізнятися стабільністю і послідовністю, уникати хаотичності і непродуманості. З огляду на це, **правову політику** можна визначити як сукупність ідей, завдань, програм, цілей, принципів, установок, які реалізуються у сфері дії права і базуються на науковому підґрунті. Мається на увазі сфера відносин, зв'язків та інтересів, які охоплюються поняттям «правовий простір» і об'єктивно потребують впорядкування з боку публічної влади.

Різко окреслених, застиглих меж правової політики не може існувати. Характеризуючись відносною стабільністю, вона, разом з тим, схильна до змін під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Так, об'єк-

тивними чинниками, що впливають на зміст правової політики, безумовно, є економічна ситуація у країні, піднесення або стагнація господарської системи, корегуючий вплив політико-правових стандартів світового товариства, які стосуються прав і свобод людини (та інших усталених зразків міжнародної політики), наявність чи відсутність в країні політичних конфліктів, стан соціального структурування суспільства, гармонія чи дисгармонія національно-етнічних інтересів тощо. В основі правової політики лежить правова ідеологія⁹. Суб'єктивні ж передумови, які впливають на рухливість правової політики, здебільшого зростають на ґрунті суспільної та групової правосвідомості, впливають на зміст правової культури та поведінки, формуються на рівні індивідуальних та корпоративних мотивацій, якими керуються і законотворці, і суб'єкти правозастосування. Враховуючи цей факт, доцільно говорити про те, що об'єктивний чинник правової політики можна розглядати також і через певний стан політичної культури нинішнього соціуму, а суб'єктивний – через стан правової культури. Проаналізуємо зазначені впливи більш детально.

Політична культура» – це певний рівень розвитку політичної свідомості, політичної діяльності та поведінки суб'єкта, соціуму, що віддзеркалюється через особливості реальної політичної практики останніх. Політична культура – не ізольоване явище, а одна з підсистем глобальної культури, яка перебуває в різних залежностях з її частинами: економічною, моральною, правовою, художньою і т.д. Найважливішою характеристикою політичної культури є рівень оволодіння політичними знаннями й досвідом, накопиченим попередньою історією. Причому засвоєні політичні знання, принципи, норми тільки тоді можуть розглядатися як елементи культури (окремої людини, групи), коли вони втілюються в їхній діяльності, стають звичкою.

Нинішня ситуація в нашій державі є яскравим прикладом формування політичної культури, коли патріотично налаштовані верстви населення вимагають від представників держави, політичних еліт відповідних правових і політичних кроків, які повинні бути втілені в матерію правової політики держави. Зокрема, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації відразу стають очевидними проблеми не просто громадянського суспільства, а в першу чергу малопродуктивна, несформована і дещо «дефектна» політична культура нашого соціуму. Політична свідомість громадян сьогодні діє за принципом «піді за тим хто більше заплатить». Наразі вже ні в кого не викликають подиву продажність представників правоохоронних органів Півдня і Сходу України, які є на даний момент основними помічниками так званого російськомовного населення України, недалекоглядність певного малозабезпеченого, а подекуди й відверто бідного населення, південно-східного регіону України, а також активізація радикально налаштованих молодиків, які протиставляють себе сьогодні навіть не «новій владі», а системі яка будувалася більше двадцяти років і не змогла, або не побажала, виховати справжніх патріотів своєї країни.

У вузькому розумінні поняття політичної культури містить мову політичного дискурсу, культуру політичного мислення, політичного спілкування, поведінки політиків і населення як суб'єктів політичного процесу¹⁰. Культура представників Верховної Ради України залишає бажати кращого. Навіть перед загрозою повномасштабного військового вторгнення на наші землі народні депутати України не бажають позбутися своїх егоїстичних інтересів і почати працювати на народ, в ім'я зміцнення держави. Народ України постійно спостерігає бійки в Парламенті, чвари між народними представниками, «переділ» сфер впливу і змагання за них, при цьому звернень народу, який вже поклав своє життя за Україну, нова-стара влада знову не чує, не вважає за потрібне бачити і розуміти свій народ. Така поведінка політичних мужів призводить до розгулу в країні радикалізму і сепаратизму, що підігривається нашим східним сусідом і призводить до небезпеки для суверенітету країни. Антидержавні настрої українське суспільство досі не змогло викоринити, застосувавши для цього не тільки юридичні але й політичні важелі.

За обставин, що склалися, слушною є думка відомого канадського дослідника проблем політичної культури Деніела Белла, який окреслюючи її світоглядні, ціннісні та інституційні компоненти, наголошує, що вчинки людей залежать від того, що вони думають, як відчують, у що вірять. Навіть неусвідомлені дії відтворюють і акумулюють у собі окремі елементи культури. На думку Д. Белла, політична культура складається з припущень, ідей, цінностей, переконань, які зумовлюють політичну дію. Вона слугує фільтром або лінзою, через яку політичні актори бачать світ. Політична культура є мовою політичного дискурсу, словником і граматиною політичної дискусії та взаєморозуміння¹¹.

Якщо згадати той факт, що політична культура – це певний рівень розвитку політичної свідомості, політичної діяльності та поведінки суб'єкта, соціуму, що віддзеркалюється через особливості реальної політичної практики останніх, ми можемо дійти висновку, що на сьогоднішньому етапі розвитку ми маємо слабку, дефективну, позбавлену будь яких політичних цінностей культуру як усього українського соціуму, так і окремих груп. Типовим явищем в Україні є політична індиферентність громадян, соціальна апатія, аномія розчарування діями влади, рецидиви конфронтаційного мислення, ерозія моральних цінностей та ідеалів, дискредитація принципів демократії, ідеї державної незалежності, деструктивна діяльність ультра радикальних сил, серед яких особливо небезпечними є екстремістські організації релігійного спрямування¹². Схід України сьогодні яскраво демонструє все вище перераховане, оскільки поки купка радикально налаштованих сепаратистів разом із представниками іншої держави намагаються знищити Україну, більшість населення поводить себе маргінально, списуючи свою поведінку на фактор розчарування владою. При цьому деякі народні депутати відверто провокують конфронтаційні настрої серед населення. Все це призводить до ерозії влади і демократичних інститутів,

виражаючись у правовій політиці, в антиукраїнських передвборчих програмах деяких кандидатів у Президенти України. Зокрема пани Добкін та Царьов мають дуже схожі передвборчі програми, основним гаслом яких є федералізація, самостійна гуманітарна політика регіонів. До чого це призведе на виході? По-перше, федералізація нашої держави означатиме процес її розколу і знищення, адже навіть якщо провести історичні паралелі федерації, як правило, утворювали малі, неспроможні себе захистити, держави, князівства, графства і т.д., але ніколи унітарні держави не ставали свідомо федеративними. По-друге, самостійна гуманітарна політика кожного регіону веде до небезпеки роз'єднання України з позицій мови, історії, культури, нарешті ідеології, що в свою чергу призведе до певного хаосу в правовій політиці. Коли нормативні акти локального характеру зможуть вирішувати 90% питань повсякденного життя громадянина певного адміністративно-територіального утворення, зникне взагалі можливість проводити певне виховання нації в дусі патріотизму, демократичних цінностей і т.д. Звичайно, сама по собі ідея шановних кандидатів у Президенти України може й є прийнятною, але лише з точки зору передвборчої агітації, тому що для того щоб застосувати, наприклад, гуманітарну самостійність регіонів на місцях, треба спершу сформувати монолітну націю. На жаль, ми не змогли цього досягти за двадцять з лишнім років, то хіба «примарний» дозвіл цього об'єднає наше суспільство?

Виходячи з вищенаведеного, варто погодитись з тим, що об'єктивна характеристика політичного стану в державі є непринятною. Більше того, вона є дезорганізуючою, а значить і суб'єктивна складова – правова культура сьогодення – має такий же стан. Спробуємо його окреслити.

Правова культура – складне і багатогранне явище, її не можна звести лише до правових знань, що виникають внаслідок догматичного вивчення статей Конституції України, законів, правових актів. Її також не можна розглядати лише як механічне відображення правової реальності, реально-го правового поля, що має місце в суспільстві. Правова культура – це не тільки високий рівень юридичного мислення, а й усієї юридичної діяльності, незалежно від того, хто конкретно її здійснює – державний чи громадський орган, група громадян чи конкретна людина¹³. Правова культура характеризує собою «весь правовий космос, що охоплює всі компоненти правової форми суспільного життя людей. Вона полягає у здатності, вмінні жити за цією формою, якій протистоїть неоформлена (невизначена, хаотична) фактичність, тобто, докультурна і некультурна безпосередність (неупорядкована правовою формою) простота»¹⁴.

Сьогодні рівень правової культури громадян насамперед залежить від розвитку такої важливої складової, як правосвідомість, тобто наскільки глибоко освоєні громадянами правові феномени: цінність права, верховенство закону, визначальна роль прав і свобод людини, цінність правової процедури при вирішенні спорів та пошуку компромісів, наскільки населення цікавиться юридичним життям держави та теоретичними розробка-

ми в галузі юридичних наук. За сучасних умов розвитку українського суспільства правосвідомість – це насамперед нове правове мислення, компонент нової правової і загальної культури людини і суспільства, що охоплює майже всю систему уявлень і знань, ідей, оцінок, почуттів людини та окремих соціальних груп про нове право, законодавчі акти, про практику реалізації правових норм, правомірність або протиправність тих чи інших вчинків, рішень, тощо. Правосвідомість охоплює також і ставлення громадян до органів внутрішніх справ, діяльності міліції, судів, юридичних процедур, дотримання громадянами юридичних приписів.

Інший важливий рівень правової культури може бути зафіксований в реальній правовій діяльності, правовій чи неправовій поведінці населення. Саме вона фіксує рівень розвитку правової культури¹⁵, що складається як з правової діяльності пересічних громадян так і юристів, представників органів правоохоронної діяльності, науковців.

Саме прояв реальної правової культури ми сьогодні можемо спостерігати в нашому соціумі, коли частина громадян держави намагається в правовий спосіб змінити рівень і розвиток суспільного життя українців, вимагаючи від влади наступне: 1) прийняти люстраційні закони які б дали змогу довіряти правоохоронній і судовій системі, відновили б до них повагу; 2) змінити правові вимоги реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності і провести реальну податкову реформу в державі; 3) провести конституційну реформу з метою уникнення в подальшому передвборчої спекуляції на болючих для суспільства питаннях. З іншого боку, ми спостерігаємо прояви небаченої за двадцять три роки незалежності хвилі сепаратизму й екстремізму, які до того ж підкріплені третьою стороною в конфлікті між владою і українським суспільством. Чинна ж влада дещо в'яло реагує на протиправні дії частини громадян України і зовсім незрозумілою є її реакція на перебування на теренах нашої держави іноземних агентів. Все це приводить до наростання нігілістичних настроїв у суспільстві, недовіри вже до «нової» влади з боку громадян, а відтак і до виникнення радикально-маргінальної правової культури, де суспільство, на жаль, починає втрачати основні цінності, на яких будується держава, такі як верховенство закону і права, реальна гарантованість прав і свобод людини і громадянина, невідворотність покарання і т.д. Всі ці фактори в сукупності призводять до загострення політико-правової ситуації в Україні, подальшої ескалації конфлікту.

З огляду на вище вищезазначене, можна зробити наступні висновки. Правова і політична культура суспільства відображає суб'єктивну й об'єктивну складові природи суспільства. Будь-які зміни яким воно піддається відразу втілюються в певному рівні і змісті правової та політичної культур. Правова і політична культура суттєво впливають на розвиток і зміст правової політики держави, виявляючи як її переваги, так і недоліки. Правова політика як комплекс ідей, завдань, програм, цілей, принципів, установок, які реалізуються у сфері дії права і базуються на науковому підґрунті, є схильною до змін під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників.

1. Демидов А. И. Правовая политика: от России уголовной к России безопасной / А. И. Демидов // Правовая политика и правовая жизнь. – 2000. – Ноябрь. – С. 50.
2. Незалежна Україна відбулася остаточно і безповоротно: виступ Президента України Л. Д. Кучми на урочистих зборах, присвячених 10-й річниці Незалежності України. Національний палац «Україна», 23 серпня 2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – 28 серпня.
3. Малько А. В. Современная российская правовая политика и правовая жизнь / А. В. Малько // Правовая политика и правовая жизнь. – 2000. – № 11. – С. 15–16.
4. Панов М. Правова політика як універсальний феномен соціального буття / М. Панов, Л. Герасіна // Право України. – 2001. – № 8. – С. 37.
5. Малько А. В. Политическая и правовая жизнь России: актуальные проблемы / Малько А. В. – М.: Юрист, 2000. – С. 7.
6. Селіванов В. М. Роль держави і правової політики в процесі демократичної трансформації українського суспільства / В. М. Селіванов // Право і влада суверенної України. – К.: Ін Юре, 2002. – С. 321.
7. Матузов Н. И. Понятие и основные приоритеты российской правовой политики / Н. И. Матузов // Правоведение. – 1997. – № 4. – С. 8;
8. Шундикова К. В. Юридические средства реализации правовой политики / К. В. Шундикова // Правоведение. – 1997. – № 4. – С. 147;
9. Шемшученко Ю. Конституція України і права людини / Ю. Шемшученко // Право України. – 2001. – № 8. – С. 15.
10. Лазарев В. В. Пробелы в праве (Вопросы понятия пробелов и критика теорий беспробельности права) / Лазарев В. В. – Казань: Изд-во казанского ун-та, 1969. – 96 с.
11. Поленина С. В. Качество закона и эффективность законодательства / Поленина С. В. – М.: Мысль, 1993. – С. 34.
12. Нагорна Л. П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії / Нагорна Л. П. – К.: Стиль, 1998. – С. 16.
13. Павко А. Політична культура українського суспільства в умовах трансформаційних змін: теоретичні виміри і суспільні реалії / А. Павко // Віче. – 2011. – № 14 – С. 11.
14. Там само.
15. Сербин Р. А. Стратегічний потенціал правової культури / Сербин Р. А. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.Naiu.kiev.ua
16. Нерсесянц В. С. Философия права: учебник для вузов / Нерсесянц В. С. – М., 1997. – С. 43.
17. Там само.

УДК 340.0; 340.134

Р. В. ЧОРНОЛУЦЬКИЙ

НОРМОПРОЕКТУВАННЯ ЯК КОНСТИТУЮЮЧА ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Досліджується нормопроектувальна діяльність (нормопроекткування) як конституююча форма соціального проектування, здійснюється порівняльна характеристика цих двох видів діяльності. Вказується, що нормопроекткування (нормопроектна діяльність) виступає в якості особливої, специфічної форми соціального проектування яка носить конституюючий характер відносно легалізації та легітимації відповідних суспільних відносин, що мають загальне та важливе значення для стабільного існування та функціонування держави та соціуму.

Ключові слова: соціум, держава, державноорганізований соціум, соціальне проектування, нормопроекткування, перспективна розробка соціальних відносин, нормотворчість, правотворчість.

Чорнолуцький Р.В. Нормопроектирование как конституирующая форма социального проектирования

© ЧОРНОЛУЦЬКИЙ Руслан Васильович – кандидат юридичних наук, докторант кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету